

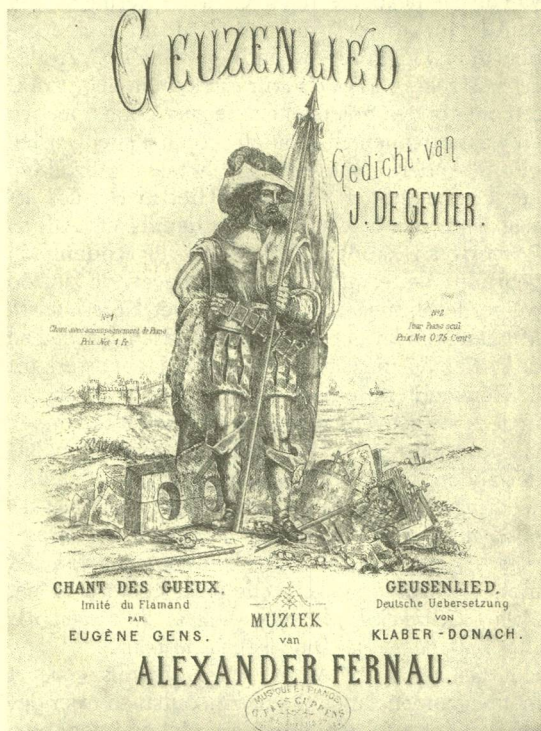
GEUZEN

Vanuit een historisch perspectief slaat het woord Geus op de 16de-eeuwse opstandige edelen in de Nederlanden tijdens de regering van Filips II. Sma-
lend werden ze door het hof 'Gueux', dat wil zeg-
gen 'schooier', genoemd. Als reactie hierop adop-
teerden ze de scheldnaam als een erenaam. Zo
betekende Geus in de ogen van hen die trouw aan
het Spaans gezag bleven, 'opstandeling'; de Geuzen
zelf beschouwden zich als vechters voor 's lands
vrijheid, tegen de tirannie van vreemden. In die zin
ook werd *Het Wonderjaer* (1837) door Hendrik
Conscience geschreven: de Spanjaarden zijn hate-
lijk, de Geuzen sympathiek. De bijna totale omke-
ring in de tweede uitgave van het werk (1843)
toonde de verandering in de begripsinhoud van het
woord nog eens aan. Inderdaad, nog in de 16de
eeuw was aan de component 'opstandeling-vrij-
heidsstrijder' die van 'beeldenstormer' toege-
voegd, waardoor de Geus veel sympathie verloor in
de katholieke Zuidelijke Nederlanden. Het was het
laatste element dat het zwaarst ging wegen toen de
breuk op staats- en godsdienstig vlak tussen Noord
en Zuid definitief werd. In de 19de eeuw was het
witte vrijheidsaureool van de Geus voor de katho-
lieken bij ons totaal verloren gegaan en vervangen
door het etiket van antikatholiek. Een boek als *Het
Wonderjaer* van Conscience, dat de Geuzen sympa-
thiek voorstelde, kon door de Vlaamse geestelijk-
heid niet getolereerd worden en werd overal ge-
weerd. Daarom, en misschien ook om andere
redenen, keerde Conscience in zijn tweede uitgave
de rollen om: de Spanjaard werd sympathiek, de
Geus hatelijk. Het bracht ruzies met zich mee in de
rijen van de **flaminganten**, waar de tegenstelling
katholiek-liberaal aan het doorbreken was. Die
werd onomkeerbaar in de jaren 1860 met een radi-
caal antiklerikaal liberalisme en een verstrakkend,
ultramontaans katholicisme.

De jaren 1870 brengen een wederopbloei van het
Geuzenmotief, waarvan echter de inhoud door een
andere bril werd bekeken. De liberalen gingen zich
in hun strijd tegen de clerus identificeren met de
Geuzen. Geus zijn betekende liberaal zijn, antikle-
rikaal, **Groot-Nederlands**. Er ontstonden nieuwe
Geuzenliederen: *Recht door Zee* publiceerde er in
maart 1872 twee, een van Cornelis Adriaenssens en
een van Jozef Blockhuys.

1872 werd nog eens een Geuzenjaar. Op 1 april

vierde men luisterrijk de herdenking van de verovering van Den Briel. Een Vlaamse afvaardiging, met onder anderen Jacob F. Heremans en Julius Vuylsteke, was er aanwezig en de Vlamingen zongen hun Geuzenlied dat gedicht was door Paul Biliot en op muziek gezet door Alexander Fernau. In dezelfde maand april ontstond te Antwerpen de Geuzenbond, een liberaal-politieke vereniging die navolging vond in Gent en Brussel en gegroeid was uit het verlangen van het Vlaams liberalisme om los te komen van de anti-Vlaamse partijgeest in de liberale partij. De leus van Vuylsteke, "Klauwaert en Geus", werd geplaatst tegenover het even onverbrekelijk stel 'Vlaams en katholiek' van de Vlaamsgezinde katholieken. Dit leidde tot de onafwendbare breuk tussen beide groepen. Een exponent van die geest was het Gents vrijzinnig studentengenootschap 't Zal wel gaan met zijn leus: "Wij jongens van 't Zal wel gaan, Wij houden wacht bij 's Geuz' en Klauwaerts vaan." In 1872 verving dit genootschap in zijn Almanak de heiligenkalender door een vrijzinnige kalender, waarin namen en feiten uit de 16de-eeuwse Geuzentijd ruimschoots vertegenwoordigd waren. De term 'Geus' was synoniem geworden met 'liberale antiklerikaal'. Zo kon de afvaardiging van het Leuvense katholieke

Een Geus vertrapt op deze prent de symbolen van inquisitie en katholieke kerk. Deze benaming voor de 16de-eeuwse opstandelingen tegen het Spaanse gezag werd vanaf de tweede helft van de 19de eeuw synoniem voor liberaal, antikatholiek en Groot-Nederlander. (AMVC)

studentengenootschap **Met Tijd en Vlijt** de bezwering van Vuylsteke dat elke Klauwaart ook Geus moest zijn, niet aanvaarden en verliet de feestzitting van 't Zal wel gaan (23 maart 1873).

Het grote succes van het Geuzenmotief in de 19de eeuw vinden we terug in het *Geuzenlied* van **Julius de Geyter**. Het ontstond in 1873 onder de titel *De Vlaamsche Leeuw en de Geuzen*. In 1874 kwam het op de markt en werd het mondgemeen onder de meer gangbare titel *Geuzenlied*. De muziek was weer van Fernau. Antipaaps tot en met ("Van 't Ongediert der Papen, Verlost ons Vaderland") sloeg het in en vervulde zijn rol als vrijzinnig strijdlied op een ongeëvenaarde wijze. Het beantwoordde immers aan een behoefte van het Antwerps Vlaams-liberaal milieu, dat het plaatste tegenover *De Vlaamse Leeuw*, een lied dat in hun ogen gemonopoliseerd werd door de katholiek-gerichte **Meetingpartij**. Het *Geuzenlied* werd vertaald in het Frans en Duits. Pas na 1914 verdween het succes en kon *De Vlaamse Leeuw* zijn plaats als eerste Vlaamse hymne weer innemen.

De term 'Geus' in de betekenis van 'liberaal' komt in de periode van de grote tegenstellingen tussen katholieke en liberale flaminganten veelvuldig voor. De gehele problematiek van de 16de-eeuwse geuzerij kwam weer aan de orde naar aanleiding van de pacificatiefeesten te Gent, de viering in 1876 van de 300ste verjaring van deze historische gebeurtenis. Het **Willemsfonds** gaf zijn *Zes Geuzenliederen, gezongen in den historischen stoet* uit. In de kranten ontstonden polemieken die zeer hoog opliepen en waarin namen en reputaties op het spel werden gezet. Andere 19de-eeuwse liberalen gebruikten het Geuzenmotief: **Emanuel Hiel** in *Het lied der Vlamingen*, en ook **Gentil Antheunis** en **Alfons Prayon-van Zuylen**. Ook **Albrecht Rodenbach** gebruikte de term, zij het dan in negatieve zin. Zo weigerde hij mee te werken aan het *Nederlandsch Museum*, omdat het een Geuzentijdschrift was, en de kritiek op zijn *Gudrun* die stelde dat het werk tot de Geuzenliteratuur behoorde, kwam hard aan.

In de 20ste eeuw ging het Geuzenmotief ten onder. Het kwam nog terug in bepaalde liederteksten: onder andere bij **Antoon vander Plaetse** in *Het Lied der Geuzen*, bij F.L. Hemkes in 't *Geuzenvendel op den thuismarsch* en bij J.A. van Kersbergen in *De Geuzenvendels rukken aan*. Het vrijheidselement van het motief wordt nog wel eens gereflecteerd in het *Nieuw Geuzenliedboek*, uitgegeven in de maand mei A.D. 1941, na een jaar Duitse onderdrukking.

Het Geuzenmotief werd, zoals dikwijls gebeurt met begrippen, lange tijd na zijn ontstaan weer opgerakeld en van een veranderde inhoud voorzien. In de tweede helft van de 19de eeuw werd de term vrij algemeen gebruikt als erenaam of scheldnaam, naar gelang van de liberale of katholieke overtuiging van de gebruiker. Samen met de grote politieke tegenstelling in de V.B. heeft het Geuzenmo-

tief aan belang ingeboet en is ten slotte verdwenen.

LITERATUUR: P. Fredericq, *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging*, II, 1908; – J.D.M. Cornelissen, *Waarom zij Geuzen werden genoemd*, 1936; – L. Picard, *Geschiedenis van de Vlaamsche en Groot-Nederlandsche Beweging*, I, 1937; – A. vander Plaetse, *Het lied der Geuzen*, 1942; – A. Rodenbach, *Verzamelde Werken*, 3 dln., 1956-1960; – H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, 4 dln., 1963-1965; – L. Simons, *Van 't Onge-dierte der Papen... Rondom De Geyters Geuzenlied*, 1968; – J. Verschaeren, *Julius Vuylsteke (1836-1903). Klauwaard en Geus*, 1984.

MARCEL BOEY EN LUDO VALCKE*